

AI-kommissionens betänkande (SOU 2025:12) Färdplan för Sverige (Fi2025/00457)

Tidningsutgivarna (TU), grundat 1898, är branschorganisationen för landets dagstidningar och andra nyhetsmedier. TU representerar ett brett spektrum av svenska medieföretag, från rikstäckande nyhetsorganisationer till lokala och regionala aktörer. Organisationens uppdrag är att värna den grundlagsfästa tryck- och yttrandefriheten samt att stärka och värna grundläggande värderingar om ett demokratiskt och öppet samhälle genom att främja publicistisk frihet, goda villkor för journalistik och en hållbar mediepolitik.

Tidningsutgivarna (TU) har tagit del av rubricerat betänkande och får framföra följande synpunkter.

Sammanfattning

Tidningsutgivarna (TU) välkomnar AI-kommissionens rapport *Färdplan för Sverige* och delar ambitionen att Sverige ska ta en ledande roll i utvecklingen och användningen av artificiell intelligens (AI). Samtidigt vill TU framhålla ett antal avgörande aspekter som måste beaktas för att säkra ett hållbart och rättssäkert ekosystem för AI-utveckling, särskilt gäller detta användningen av upphovsrättsligt skyddat material och utvecklingen av svenska språkmodeller. Hittills har mycket av AI-träningen inneburit att globala techjättar annekterat rättigheter från svenska rättighetshavare, utan att rättighetshavarna kompenseras för användningen. Följderna kan bli katastrofala för det upphovsrättsliga ekosystem vi byggt upp i Sverige och EU.

Språkmodeller tränas på enorma mängder text, men journalistiskt innehåll är unikt i sin uppbyggnad, faktagranskning och samhällsförankring. Utan kvalitetsjournalistik riskerar AI att basera sina svar på sämre, ytligare och mindre pålitligt material. Det finns stora risker förknippade med otillåtet utnyttjande av upphovsrättsligt skyddat material och dess stora värden som TU:s medlemmar och andra rättighetshavare på daglig basis investerar i och har så gjort under mycket lång tid. Om detta material utan tillräcklig ersättning och kontroll kan användas vid AI-utveckling riskerar rättighetshavarna att stå utan möjlighet att i tillräckligt stor utsträckning ta betalt för sitt arbete för att

kunna upprätthålla sitt journalistiska uppdrag med uppenbara konsekvenser för inte bara medieföretagen själva utan för hela samhället och vår demokrati.

TU anser vidare att det är viktigt med ett klart och tydligt statligt engagemang med klara riktlinjer vid utvecklandet av AI, inte minst gäller det respekten för upphovsrätten. Det sker en snabb utveckling med många olika initiativ just nu. TU välkomnar därför AI-kommissionens slutsatser att det kommer att krävas licenser för att träna en svensk språkmodell, detta för att säkra upphovsrätten och en långsiktigt hållbar AI-utveckling och samtidigt undvika kostsamma och långdragna domstolsprocesser.

TU vill också peka på det arbete som bedrivits i Norge, The Mimir Project, som undersökt betydelsen av att stora språkmodeller tränas på nyhetsinnehåll och olika typer av litteratur. Resultaten visade att denna typ av upphovsrättsskyddat material bidrar till förbättring av modellens prestanda. I stor utsträckning verkar denna effekt vara kopplad till faktabaserat innehåll, den typ av innehåll som TU:s medlemmar producerar.

<https://www.nb.no/pressemeldinger/forskningsprosjekt-viser-rettighetsbelagt-innhold-gir-norske-sprakmodeller-hoy-kvalitet/>

https://www.nb.no/content/uploads/2024/08/Mimirprosjektet_teknisk-rapport.pdf

1. Nyttan av en svensk språkmodell

Vi ser att TU:s medlemmar skulle kunna bidra aktivt till att skapa stora svenska språkmodeller av hög kvalitet – tillgängliga för mediebranschen, näringslivet, forskningen, vården, skolan och myndigheterna – under förutsättning att både träning och användning av dessa modeller sker med respekt för upphovsrätten och genom en fungerande licensmodell.

TU vill särskilt framhålla några vinster med att använda svenskt kvalitetsinnehåll i detta.

a) Identitet. Enligt studier finns det betydande utmaningar i dagens stora språkmodeller (LLM). De har svårt att fånga språkliga och kulturella nyanser samt de unika uttryck som speglar normer, attityder, traditioner och värderingar i icke-engelska språk. När en språkmodell tränas på ett annat språk – vanligtvis amerikansk engelska – och sedan anpassas till

svenska, går viktiga nyanser, lokal förankring och historiska referenser förlorade. Resultatet blir ofta översättningar med en språklig logik som känns amerikaniserad.

För användare av en svensk språkmodell och för Sverige som nation är det viktigt att det säkerställs att de värderingar, normer, den historia och kultur som är en integrerad del av det svenska språket också återspeglas i de språkmodeller som genererar ny information och nya berättelser.

Språk är inte bara ett verktyg för kommunikation, utan en representation av världens underliggande komplexitet – en modell för hur vi förstår verkligheten. En språkmodell som i huvudsak tränats på en annan kulturs perspektiv, normer och världssyn riskerar att påverka varje nations unika identitet på ett osynligt men genomgripande sätt.

b) Nationell konkurrenskraft. Tillgång till en avancerad språkmodell på svenska är att betrakta som grundläggande digital infrastruktur. Att utveckla landspecifika språkmodeller kan bidra till teknisk innovation, ekonomisk tillväxt och stärkt självständighet. Genom att investera i AI-forskning och -utveckling kan Sverige främja innovation, skapa arbetstillfällen och stärka sin globala position inom AI. Genom att anpassa språkmodeller till svenska behov kan tekniken optimeras inom sektorer som utbildning, vård, media, myndigheter och näringsliv.

c) Nationell säkerhet. Ur ett säkerhetsperspektiv är det särskilt viktigt att behålla möjligheten att finjustera modeller med hjälp av konfidentiell och känslig nationell data. I vissa situationer kan det vara avgörande att denna data inte lämnar landets gränser. Inflytande över språkmodellerna är därför nödvändigt för att värna både vår informationssuveränitet, integritet och motståndskraft.

d) Resiliens och förtroende. För att skapa samhälleligt förtroende krävs att människor vet att de språkmodeller som används tränats på transparenta och trovärdiga källor. I dagsläget saknas ett effektivt system för att reglera, granska eller korrigera de narrativ som genereras av AI-system. Som enskild nation är det svårt att säkerställa att logiken i stora språkmodeller främjar det gemensamma bästa – snarare än att driva specifika kommersiella eller geopolitiska intressen.

Många länder, såsom Japan, Island, Danmark, Norge och Nederländerna, har redan påbörjat initiativ för språkmodeller tränade på det egna språket – ofta i konsortier där forskning, näringsliv och

myndigheter samverkar, med delvis statlig finansiering. Det är i sådana konsortiebildningar viktigt att säkerställa att även mindre kommersiella aktörer uppmuntras att delta, för att skapa ett levande och konkurrensutsatt ekosystem.

Vi vill bidra till utvecklingen av stora svenska språkmodeller genom att tillgängliggöra mediedata av hög kvalitet, förutsatt att det sker inom ramen för en långsiktigt hållbar licensmodell, samt genom att delta aktivt i kravställningen och användningen av dessa modeller. Det är oerhört viktigt att TU:s medlemmar som rättighetshavare känner trygghet med hur materialet används nu och i framtiden.

2. Etablering av en ny struktur för utveckling av svenska språkmodeller

Färdplanen föreslår att staten bör ta ett övergripande ansvar för utvecklingen av svenska språkmodeller. TU stödjer detta, men vill poängtera behovet av att skapa ett nytt initiativ som organiseras på ett sätt som säkerställer att utvecklingen sker i nära förbindelse med samtliga berörda parter, dvs både upphovsrättsinnehavare till den data som är nödvändig för att träna språkmodellerna, men också framtida användare av språkmodellerna såsom oberoende ledande forskare samt representanter för behovsägare, dataägare, forskare och infrastrukturägare. Detta organ bör ges ett tydligt mandat och finansiering för att bygga svenska språkmodeller med hög kvalitet och öppenhet - här kan sannolikt inspiration hämtas från Kanadas Mitacs-program som *Färdplan för Sverige* lyfter fram - samt ges ett tydligt mandat och ansvar för att utveckla en långsiktigt hållbar licensmodell (se punkt 3).

Vid ett beslut om att initiera ett projekt för en nationell språkmodell krävs starka partnerskap för teknisk infrastruktur. Det handlar om att samla beräkningskraft, datalagring, säkerhet och mjukvarustöd, vilket förutsätter samverkan mellan stat, akademi, näringsliv och tekniska leverantörer för att säkerställa skalbarhet, säkerhet och prestanda. Utan sådana partnerskap riskerar satsningen att bli för långsam, dyr eller tekniskt otillräcklig. Även om projektet handlar om att finjustera en befintlig och redan tränad modell, finns ett antal avgörande komponenter:

a) Beräkningskapacitet (compute): Finjustering eller träning av stora språkmodeller kräver tillgång till avancerad hårdvara, såsom GPU-

kluster eller specialiserade AI-processorer. Detta kan ske genom partnerskap med nationella superdatorcenter, molnleverantörer eller industriaktörer.

b) Datainfrastruktur och lagring: Säker, redundant och snabb lagring för enorma datamängder krävs både för träning, utvärdering och löpande drift. Samtidigt måste tillgången till data regleras enligt upphovsrätt, GDPR och andra relevanta lagar.

c) Energiförsörjning och hållbarhet: AI-träning är energikrävande. Därför krävs planering för effektiv energianvändning och gärna lokalisering i regioner med tillgång till fossilfri el.

d) IT-säkerhet och nationell datasuveränitet: Språkmodeller som används i offentliga och känsliga sammanhang måste drivas inom säkra miljöer, där dataintegritet, spårbarhet och skydd mot intrång garanteras – något som kräver särskild kompetens och teknik.

e) Mjukvaruramverk och driftplattformar: För att finjustera eller träna, och använda, språkmodellen behövs stabila ramverk, orkestreringsverktyg, utvärderingsverktyg och API-strukturer. Dessa kräver kontinuerlig uppdatering och expertkompetens.

3. Ersättning för användning av upphovsrättsskyddat material i AI-träning

Färdplan för Sverige lyfter vikten av att ta hänsyn till upphovsrätten vid träning av språkmodeller och föreslår en ersättningsmodell baserad på avtalslicenser. TU vill understryka att en sådan modell är avgörande för att möjliggöra ett sunt och rättvist AI-ekosystem där rättighetshavare, såsom nyhetsmedier och litteratur, får rimlig ersättning för det innehåll som används i träning av AI-modeller och då AI-modeller används.

Med tanke på den snabba teknikutvecklingen och att vi är i början av något som vi inte kan överblicka så behöver TU:s medlemmar kunna vara flexibla. Det är därför av yttersta vikt att avtalsfriheten upprätthålls och att det inte införs system med obligatorisk kollektiv förvaltning på detta område.

För licensavgifter för vidareanvändning av modellerna förordar TU differentierade nivåer beroende på användningsområde. Detta är viktigt också då det finns en uppenbar risk att en rättighetshavares data kan

komma att ligga till grund för en konkurrerande tjänst som underminerar rättighetshavarens egen affärsverksamhet. Det behövs därför en differentierad licensmodell där forskning under vissa premisser undantas från avgifter, medan kommersiellt bruk bär full kostnad. Forskningens särställning bör kodifieras, men även i offentlig verksamhet såsom myndigheter och skola bör en lägre men tydlig ersättningsmodell gälla. Det blir här särskilt viktigt att klargöra när forskningsändamålen slutar och en annan typ av användning tar vid. Bara för att ett ursprungligt användande utgör forskning kan detta inte utsträckas till kommande användningsområden då detta lätt skulle kunna leda till missbruk av undantagsbestämmelser med mera.

Det är centralt att förstå att när en AI-modell väl tränats på data är processen oåterkallelig – det går inte att i efterhand välja bort sitt innehåll. Därför måste ersättningsmodellerna inte endast vara tydliga, rättvisa och långsiktigt hållbara, utan även vara implementerade redan från början.

4. Sverige som förebild för licensiering av kvalitetsdata

Sverige har en lång och internationellt erkänd tradition av kollektiv rättighetsförvaltning och licensiering (STIM, Bonus Copyright Access m.fl.). Detta ger Sverige ett bra utgångsläge då ersättningsmodeller för generativ AI ska tas fram. Genom att utgå från de redan befintliga licensmodeller som finns för upphovsrättsskyddat innehåll kan Sverige med en svensk språkmodell stärka Sveriges konkurrenskraft med respekt för upphovsrätten och samtidigt skapa incitament för innehållsskapande.

Transparens är ett grundvillkor för att överhuvudtaget kunna tillämpa en ersättningsmodell. För att rättighetshavare ska kunna kräva ersättning krävs att det går att fastställa om deras innehåll faktiskt har använts. Om AI-aktörer inte redovisar vilka källor som ingår i träningsdata blir det omöjligt att identifiera, värdera eller reglera användningen. En rättvis modell för kompensation kräver att man vet vilka verk som används, i vilken omfattning och med vilken betydelse för modellens funktion. Det krävs för att kunna:

- Fördela ersättning mellan aktörer
- Avgöra vilka innehållstyper som har störst värde

- Sätta rimliga licenspriser

Även för att kollektiva ersättningsmodeller ska kunna fungera måste det finnas spårbar data om användning. Det är en förutsättning för att fördela ersättningen rättvist över tid, med respekt för olika källors bidrag.

Det är därför också av vikt att Sverige verkligen står upp för upphovsrätten i bland annat det pågående implementeringsarbetet kring EU:s AI förordning och DSM direktivet.

Avslutande synpunkter

TU vill avslutningsvis betona att utvecklingen av svenska språkmodeller inte kan ske på bekostnad av innehållsskapares rättigheter, samt att utvecklingen bör ledas av en oberoende aktör i samarbete med en grupp där både upphovsrättsinnehavare och framtida användare är representerade. TU efterlyser därför:

- Ett tydligt statligt uppdrag för att skapa förutsättningar för att en stor språkmodell fungerar väl på svenska och speglar svenska värderingar och förutsättningar.
- Ett tydligt statligt uppdrag att skapa en fungerande licensstruktur som säkerställer rättvis ersättning och skydd för innehållsskapare som med fördel kan utgå ifrån och inkludera befintliga kollektiva förvaltningsorganisationer.
- Ett formaliserat och nära samarbete mellan rättighetshavare, forskningsinstitutioner och myndigheter.

TU ser fram emot att bidra till detta arbete och deltar gärna i fortsatt dialog kring implementationen av *Färdplanen*.

Då utvecklingen och användningen av AI kan avgöra tidningshusens men också andra innehållsskapares framtid, är det för vårt samhälle av stor betydelse att staten tar ett samlat grepp kring AI och genom direktiv till statliga myndigheter, lärosäten, statliga och kommunala bolag etc. tydligt markerar att upphovsrätten ska respekteras och alltid tas hänsyn till.

Johan Taubert
VD

Jan Fager
Jurist